

Артем Євгенович ГОЛУБОВ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник декана з навчально-методичної роботи факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, Харків, Україна

ПИТАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Ефективність реалізації державою її функцій, зокрема і правоохоронної, безпосередньо залежить від дієвості органів держави, які утворюють апарат державного управління. Адже згідно із законом переходу кількісних змін в якісні, ефективність діяльності з виконання функцій держави кожним із її органів, що входять до складу механізму державного управління, забезпечує належне та якісне виконання сучасною державою свого призначення. Стосовно України, то це означає її існування як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, де визнається і діє принцип верховенства права, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Задля розбудови України у відповідності з наведеними вище характеристиками, створення умов для реалізації прав, свобод та законних інтересів особи держава організаційно забезпечує функціонування у структурі апарату держави відповідних органів та установ, які здійснюють запобігання, виявлення, припинення кримінальних правопорушень та притягнення до юридичної відповідальності винних у їх вчиненні осіб. Відповідно, їх основне призначення полягає у виконанні таких функцій держави, як: охорона прав і свобод людини і громадянина та правоохоронна функція [1, с. 96, 100–101]. Ці органи, поза залежністю від їх відомчої належності, безпосередніх напрямів, форм та методів діяльності, відносяться до системи кримінальної юстиції України.

Враховуючи важливість результатів їх діяльності для кожної окремої особи, суспільства та держави в цілому, з боку законодавця та вищих органів виконавчої влади доволі часто здійснювалися спроби оптимізувати структуру системи кримінальної юстиції, підвищити ефективність діяльності її окремих органів, та привести функціонування цієї системи у відповідність до стандартів демократичної, соціальної, правової держави. Про це свідчать численні зміни у законах, що регулюють завдання, функції, компетенцію та повноваження цих органів (закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про прокуратуру», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про пробацію», «Про Національну поліцію», новий КПК України тощо). Але, насамперед, актуальним є питання виявлення всього кола органів та установ, які у той чи інший спосіб забезпечують діяльність, що здійснюється системою кримінальної юстиції з виконання покладених на неї державою функцій. Його вирішення сприятиме з'ясуванню повноти та комплексності правового регулювання їх статусу, повноважень, форм взаємодії в рамках цієї системи тощо, а отже, і дотримання вимог принципу верховенства права та забезпечення законності, що для цієї системи є вкрай важливим. У науковій доповіді коротко

розглянемо питання структури органів кримінальної юстиції на сучасному етапі розвитку нашої держави.

Щодо системи органів кримінальної юстиції, то, виходячи із положень Концепції реформування кримінальної юстиції України 2008 року, до її складу включені: органи та установи, які розглядають кримінальні справи, інститут державних обвинувачів (прокуратура), органи, наділені повноваженнями проводити досудове розслідування, органи та установи виконання кримінальних покарань, адвокатура. Інших нормативних актів, де б знайшли своє відображення спроби нормативного закріплення позиції вищих органів влади щодо структури цієї системи, на цей час фактично більше не приймалося. Реформування зазнали окремі з вказаних органів, але не система цих органів в цілому.

Однак, з розвитком соціальних, економічних, політичних процесів в країні, в зв'язку з її незупинним рухом до членства в Європейському Союзі, істотно змінилися як зміст завдань і функцій держави, так і структура апарату та механізму державного управління, у тому числі і в частині реалізації функції охорони прав і свобод людини і громадянина та правоохоронної функції. Це не могло не знайти свого відображення в правовій системі держави. Частиною цих процесів повинні були стати і зміни в структурі системи органів кримінальної юстиції. Зараз ця система, в контексті вказаної Концепції 2008 року, вже не у повній мірі відповідає реаліям сьогодення. Тому встановлення дійсного кола органів та установ кримінальної юстиції є актуальним завданням правової науки. Зокрема, окрім положень Концепції реформування кримінальної юстиції України, частково це можна зробити через аналіз окремих законів України, наприклад «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави». Але при цьому, як відмічено в літературі, слід розмежовувати такі поняття, як «правоохоронні органи» та «система кримінальної юстиції», оскільки правоохоронні органи є частиною системи кримінальної юстиції [2, с. 170]. У науковій літературі також відсутня єдність точок зору з приводу переліку органів кримінальної юстиції [2–4].

У вирішенні цього питання слід виходити із характеру досліджуваного об'єкта, яким виступає система кримінальної юстиції, її призначення в механізмі державного управління та покладених на неї функцій держави. Такий підхід дає можливість за ознакою функціональної спрямованості виявити коло органів та установ, які забезпечують виконання покладених на цю систему завдань та функцій. В цьому контексті погодимось із М. О. Черкасовим, що

за своєю природою система кримінальної юстиції є функціональною системою, яка формується для досягнення конкретної мети, що, у свою чергу, є підставою для визначення цілей, які постають перед підсистемами, що входять до її складу. Підтримаємо також М. О. Черкасова у тому, що основними цілями системи кримінальної юстиції є: охорона прав, свобод та законних інтересів громадян, суспільства та держави від злочинних посягань; швидке і повне розкриття злочинів та справедливе покарання винних; забезпечення виконання кримінального покарання; сприяння зміцненню законності [5, с. 42–43].

Відповідно, є підстави вирішувати питання системи органів кримінальної юстиції, саме виходячи із функціонального призначення системи в цілому та її складових, а також тих основних завдань, які вони вирішують в рамках своєї діяльності. До того ж слід враховувати сучасні форми реалізації кримінально-правової політики держави. Так, новими напрямками її реалізації слід вважати: заснування служби пробації (досудова; наглядова; пенітенціарна), запровадження інституту примирення у кримінальному судочинстві між потерпілим та підозрюваним (гл. 35 КПК України), зміни у змісті виконуваних прокуратурою функцій, реформування органів внутрішніх справ, визнання суб'єктами кримінальної відповідальності юридичних осіб (розділ XIV-1 КК України), продовження зусиль по створенню в Україні системи ювенальної юстиції тощо.

Також, досліджуючи основне питання доповіді, слід окремо відмітити, що вказані у Концепції реформування кримінальної юстиції України структурні складові, окрім адвокатури, є державними органами та установами. Тобто, на цей час система кримінальної юстиції в Україні представляє собою державний інститут, який є частиною державного механізму. Але участь недержавного елемента у виконанні завдань системи кримінальної юстиції цілком можлива. Зокрема цей висновок можна зробити виходячи із аналізу ст.ст. 5, 129 Конституції України, законів України «Про демократичний цивільний контроль над Воєн-

ною організацією і правоохоронними органами держави», «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», судової практики в частині залучення позадержавних установ до вирішення окремих питань кримінального судочинства (волонтери пробації (ст. 20)) та проведення примирення за участі громадських організацій між підозрюваним і потерпілим (п. 21 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16.04.2004 № 5) тощо. Тому в якості перспективного напрямку наукових досліджень питань розвитку кримінальної юстиції в Україні та напряму її реформування виділимо аспект розширення недержавних форм забезпечення публічної безпеки та порядку, у тому числі і в частині протидії злочинності. Як свідчить закордонний досвід, у багатьох країнах світу ці питання покладаються, поряд із державними органами, на недержавних суб'єктів такої правоохоронної діяльності. Але при тому низькому рівні правосвідомості громадян, що сформувався останнім часом в країні, високому рівні корупції в державні ці питання є лише предметом теоретичних дискусій.

Отже, підсумовуючи наведене у доповіді, відмічаємо, що:

– структура системи кримінальної юстиції повинна відповідати своєму функціональному призначенню в механізмі державного управління, де покладені на неї завдання та функції повинні визначати і її організаційну будову;

– до структури системи органів кримінальної юстиції доцільно включити: органи, які наділені повноваженнями з виявлення та припинення злочинів; органи, наділені повноваженнями проводити досудове розслідування; інститут державних обвинувачів (прокуратура); органи та установи, які розглядають кримінальні справи; органи та установи виконання кримінальних покарань; адвокатура; органи забезпечення прав, свобод осіб та сприяння діяльності суб'єктів кримінальної юстиції.

Список використаних джерел

1. Загальна теорія держави і права : підруч. для студентів юрид. ВНЗ / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.] ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Харків : Право, 2011. – 584 с.
2. Цимбал Т. Я. Кримінальна юстиція: визначення поняття й органи, що становлять її систему / Т. Я. Цимбал, Я. О. База // Порівняльне аналітичне право. – 2014. – № 7. – С. 168–171.
3. Подоляка А. Окремі питання реформування кримінальної юстиції в Україні / А. Подоляка // Вісник Академії управління МВС. – 2009. – № 2. – С. 48–62.
4. Топчий Н. В. Органи кримінальної юстиції у механізмі правоохоронної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Топчий Наталія Валеріївна. – Київ, 2015. – 20 с.
5. Черкасов М. О. Системно-структурний аналіз органів кримінальної юстиції / М. О. Черкасов // Право і Безпека. – 2009. – № 3. – С. 42–45.

Одержано 25.04.2016